

ВІДГУК

Офіційного опонента на дисертацію

Пінчук Людмили Вікторівни «Український національно-визвольний рух на Волині у 1941 р. – середині 1950-х рр. (на матеріалах Камінь-Каширського району)», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія».

Ступінь актуальності обраної теми дисертації

Одним із важливих завдань сучасної української науки є об'єктивне і комплексне дослідження, на основі нових концептуальних засад, історії України у роки Другої світової війни та післявоєнного періоду. У контексті цього особливе значення має проблематика українського національно-визвольного руху на його локальному рівні. Незважаючи на те, що в умовах незалежної України у вітчизняній історіографії з'явилася низка серйозних праць, присвячених означеній проблемі, багато її сегментів ще залишаються малодослідженими.

В умовах російської збройної та інформаційної агресії посилюється потреба протистояння ворожій пропаганді. Зокрема, необхідним є спростування досі наявних в нашому суспільстві негативних стереотипів щодо історії ОУН та УПА, які використовуються як інструмент маніпуляції суспільною думкою. Це повною мірою стосується дослідження різних аспектів національно-визвольного руху на території Камінь-Каширського району Волинської області. Отже, тема «Український національно-визвольний рух на Волині у 1941 р. – середині 1950 –х рр. (на матеріалах Камінь-Каширського району)» дисертації Пінчук Людмили Вікторівни є актуальною і присвячена вирішенню важливого для сучасної історичної науки завдання.

Актуальність теми дисертаційного дослідження додатково підтверджується її зв'язком з комплексною науково-дослідною проблемою «Актуальні проблеми нової та новітньої історії України: суспільство, політика, культура», що її розробляє кафедра історії України та археології Волинського національного університету імені Лесі Українки (державний реєстраційний номер 0119U001845).

Ступінь обґрунтованості наукових результатів, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації

Запропоновані здобувачкою результати наукового дослідження опираються на належну документальну основу та історіографічний доробок попередніх поколінь дослідників. Тема дисертації розкрита завдяки добре структурованій основній частині, належній джерельній базі (291 позиція), методологічним підходам, що забезпечують достовірність результатів

дослідження. Авторка вдало здійснила історіографічний огляд, проаналізувавши праці радянських, українських і зарубіжних учених.

Позитивними рисами дисертаційного дослідження є змістовні висновки до розділів. Вони безпосередньо пов'язані з викладеним матеріалом, мають виважений і конкретний характер, містять наукову новизну. Загальні висновки до дисертації є цілком обґрунтованими, в повній мірі акумулюють основні результати роботи, оскільки випливають з її змісту та відповідають науково-дослідницьким завданням.

Наукова новизна та достовірність одержаних результатів

Авторкою здійснено спробу комплексно дослідити діяльність українського національно-визвольного руху на прикладі локального регіону. Розглянута дисертаційна робота відзначається науковою новизною щодо сформульованих у ній результатів дослідження.

Зокрема, авторкою:

1) вперше систематизовано інформацію про збройні підрозділи УПА, які діяли в Камінь-Каширському районі у зазначений час, простежено особливості мобілізації цивільного населення до лав УПА та Червоної армії, охарактеризовано участь та визначено складові діяльності польського населення в радянському партизанському русі проти ОУН й УПА;

2) уточнено відомості про рядовий і керівний склад ОУН й УПА в Камінь-Каширському районі, інформацію щодо німецької політики стосовно національно-визвольного руху;

3) вдосконалено знання про українсько-польські суперечності на тлі воєнних дій у 1943–1944 рр., доповнено відомості про репресії щодо представників націоналістичного руху та їхніх родин.

Дисертаційна робота Л. В. Пінчук є результатом самостійних досліджень здобувачки і не містить ознак порушення норм академічної доброчесності.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Проведений аналіз наукових праць здобувачки показав, що основні твердження й результати дисертаційної роботи повноцінно відображені в публікаціях авторки. Текст роботи, її основні положення та висновки викладені у дисертації пройшли достатню апробацію на міжнародних та всеукраїнських конференціях.

Результати дослідження відображено в 13 статтях, п'ять із яких опубліковано в наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, п'ять – у наукових працях та матеріалах міжнародних і всеукраїнських

конференцій, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації, три – праці, які додатково відображають наукові результати дисертації.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії та надають авторці право публічного захисту дисертації.

Практичне значення одержаних автором наукових результатів

Фактичний матеріал, основні положення та висновки дослідження можуть бути використані для підготовки узагальнюючих праць з історії українського визвольного руху середини ХХ століття, історії розвитку волинського регіону, енциклопедичних видань. Окремі розділи роботи будуть корисні у викладанні шкільного та університетського курсів історії Волині. Вважаємо, що накопичений фактологічний матеріал уможливило його використання при створенні музейних експозицій, тематичних виставок та краєзнавчій роботі.

Матеріали дисертації можуть становити цінність під час вивчення курсів всесвітньої та української історії. Порушені в роботі проблеми дають змогу краєзнавцям, науковцям й широкому загалу переосмислити суперечливі питання, пов'язані з боротьбою ОУН та УПА на вузькому локальному рівні.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертаційне дослідження викладене на 183 сторінках основного тексту. Робота складається з анотацій (українською та англійською мовами), переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (291 найменування) та 12 додатків. Загальний обсяг дисертації – 219 сторінок. Така структура дала можливість розглянути широке коло проблем, які потребували детального історичного аналізу.

У **вступі** наявні всі структурні компоненти, які повинні бути у дисертаційному дослідженні. Авторка вдало обґрунтувала актуальність, наукову новизну роботи, чітко означила хронологічні рамки, визначила предмет, об'єкт та методи дослідження, логічно сформулювала мету й завдання, показала теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи, прослідкувала її зв'язок з науково-дослідними програмами та планами.

В **першому розділі** «Історіографія, джерельна база та методологія дослідження» у хронологічній послідовності представлено процес накопичення історичних праць з тематики українського національно-визвольного руху на Волині у досліджуваний період. Це дозволило виокремити чітку періодизацію та здійснити якісний аналіз історіографічного доробку.

Вагомою перевагою дисертації є те, що дослідження українського національно-визвольного руху на території Камінь-Каширського району в 1941 – сер. 1950-х рр. ґрунтується на достатньо репрезентативній джерельній базі. Авторкою були опрацьовані документи Галузевого державного архіву Служби безпеки України, Державного архіву Волинської області, архівів управління Служби безпеки України у Волинській області та управління Міністерства внутрішніх справ України у Волинській області (всього 85 архівних справ). Також були опрацьовані збірники документів і матеріалів, мемуари, усні свідчення, фотоматеріали.

Для забезпечення глибокого вивчення теми дисертанткою використано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів та принципів дослідження. Загалом, вважаємо, що аналіз історіографії, залучення та критичне використання джерельної бази, визначення і застосування методологічного інструментарію засвідчило проведення Л. В. Пінчук серйозного наукового пошуку, уможливило реалізацію мети й завдань дисертації, а відтак, об'єктивне розкриття задекларованої проблеми і формулювання науково-аргументованих висновків.

У **другому розділі** «Українське підпілля в період німецької окупації» дослідницею проаналізовано розширення мережі ОУН і формування підвалин повстанської армії на теренах Камінь-Каширського району Волинської області. Проаналізовано керівний склад та територіальну структуру українського націоналістичного підпілля починаючи з 1941 року. Авторка зазначає, що основними завданнями ОУН й УПА в цей час були протистояння німецьким окупаційним силам та захист цивільного населення (с. 62). Повстанці активно перешкоджали зборам продовольства й вивезенню цивільних осіб на примусові роботи до Рейху. Також ОУН вела активну інформаційну боротьбу проти жорстокої політики німецького режиму.

Вагому частину розділу присвячено боротьбі національно-визвольних сил з радянськими партизанами та польськими військовими формуваннями. Цінним є те, що окрім безпосередньо бойових сутичок між різними формаціями, авторка аналізує завдання і методи боротьби, джерела наповнення кадрового потенціалу, відносини з місцевим населенням.

Окрема увага зосереджена на протистоянні з польськими воєнізованими відділами, яке, як зазначає дослідниця мало декілька вимірів: польські партизанські загони, які підпорядковувалися радянському керівництву, частини Армії крайової, польська поліція та польські загони самооборони (с. 94). Обґрунтовано, що причина цих конфліктів лежала в ідейній площині. Тому, що протиборчі сторони мали абсолютно різні погляди на майбутнє Волинського регіону. У підсумку Л. Пінчук зазначає: «Поляки співпрацювали проти українського підпілля як із німцями, так і з радянськими партизанами. Саме співпрацею з останніми й спровоковане протистояння» (с. 106).

Третій розділ «Боротьба УПА й підпілля ОУН із радянським режимом» цілком присвячений післявоєнному періоду боротьби між українським визвольним рухом та більшовицькою владою на теренах Камінь-Каширського району. Дисертантка аналізує бої УПА з різними радянськими військовими формуваннями (Червоною армією, партизанами, прикордонниками, військами внутрішніх справ і державної безпеки). Детально описано методи формування, особливості роботи та значення агентурної мережі для повстанців та радянських спецорганів (с. 121–125). Окреслюючи складові радянської репресивної політики щодо учасників національно-визвольного руху Людмила Вікторівна доречно фокусує увагу на головній меті більшовиків – позбавлення регіону національно свідомого елементу та переривання ланцюжків забезпечення визвольної боротьби (с. 136).

Окремої схвальної уваги заслуговує висвітлення дисертанткою форм та методів протидії сталінській тоталітарній системі з боку ОУН та УПА. Навіть у складних умовах підпілля проводило різні акції проти радянського адміністративного апарату, депортацій місцевого населення, перешкоджало процесам колективізації та здачі продуктів державі. Разом з тим, безкомпромісна боротьба передбачала ліквідацію представників радянської влади, місцевих комуністів і їхніх симпатиків.

Підсумовуючи розділ дисертантка робить наголос на тому, що зрештою, друга половина 1950-х рр. зумовила припинення повстанської боротьби через виснаження, великі кадрові втрати та переважаючі сили противника (с. 175).

У **висновках** до розділів відображенні особисті погляди на сформульовані дискусійні питання, які відзначаються аргументованістю та науковою новизною. Заслуговує уваги і загальний висновок дослідження (с. 176–183), в якому змістовно та лаконічно відображено основні результати дослідження, які відповідають окресленим меті та завданням дисертації. Викладені теоретичні матеріали підсилено оригінальними додатками.

Загалом подана до захисту дисертаційна робота є завершеним, обґрунтованим дослідженням, яке проведене на належному науковому та джерелознавчому рівні. Робота характеризується цілісністю та логічністю викладу. Дисертація оформлена відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України, що висуваються до такого роду наукових робіт.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Не применшуючи заслуг авторки у розкритті теми, наголосимо на таких рекомендаціях та зауваженнях:

1. Робота виконана на широкій джерельній базі, з використанням значної кількості архівних документів і матеріалів. Однак, на нашу думку, Людмилі Вікторівні доцільно було б до вже опрацьованих архівних документів Державного архіву Волинської області залучити матеріали з фонду

Волинського обласного комітету КП(б)У (Ф. П-1). Цей масив документів партійних органів влади висвітлює особливості становлення радянської тоталітарної системи у регіоні. Дозволяє на конкретних прикладах продемонструвати партійну опіку та контроль обласного керівництва за діяльністю райкомів та міськкомів.

2. У тексті роботи авторка детально описує завдання, методи та результати протистояння між українським націоналістичним підпіллям та органами радянської влади. При аналізі цих процесів варто було б детальніше охарактеризувати діяльність місцевої владної вертикалі, зокрема безпосередніх виконавців наказів республіканських та загальносоюзних органів влади. Вважаємо, що від діяльності місцевого керівництва, партійних кадрів, очільників і працівників силових структур, суддівської системи значною мірою залежали масштаби і результати боротьби з націоналістичним підпіллям.

3. В підрозділі 3.2. на основі різноманітних джерел авторці вдалося ґрунтовно розкрити особливості боротьби ОУН й УПА із комуністичним режимом. Проте, недостатньо описаний ідеологічний та пропагандистський аспект цього протистояння на території Камінь-Каширського району у післявоєнний період. Після завершення Другої світової війни Провід ОУН змінює тактику боротьби, акцентуючи на важливості збереження кадрів, організації глибокого підпілля та проведенні широкої агітації. Одним із важливих завдань українського визвольного руху в цей час стало поширення ідеологічного контролю за молодіжним середовищем та виховання майбутніх кадрів. У Волинській області та безпосередньо в Камінь-Каширському районі виникала ціла низка таємних націоналістичних молодіжних організацій, що стало вагомим чинником спротиву радянзації. Такого роду наратив дозволив би доповнити офіційну статистику емоційно-чуттєвим тлом.

4. Незважаючи на високий науковий рівень дисертації, робота все ж не позбавлена стилістичних та смислових недоліків. Серед них зазначимо стилістичні помилки: «Свою антифашистську групу створив і голова Карасинської сільради...», «... активізував свою роботу зі створення партизанського загону й підпільних антифашистських груп...» (с. 72) – кліше «фашистські загарбники» і «антифашистська боротьба» нав'язані радянською пропагандою, доцільно вживати терміни «нацисти», «нацистська»; «Зауважу, що найбільшого програшу в цьому протистоянні зазнало цивільне населення» (с. 104) – на нашу думку вживання слова «програшу» в цьому контексті є некоректним, насамперед по відношенню до жертв Волинської трагедії 1943–1944 рр. Трапляються повтори та погрішності технічного характеру.

Однак, вказані зауваження не знижують наукового рівня дисертаційного дослідження Людмили Вікторівни мають дискусійний характер і можуть розглядатися як побажання на перспективу подальшої роботи. Загалом дисертація заслуговує позитивної оцінки.

Загальна оцінка роботи та висновки

Дисертаційна робота Пінчук Л. В. є важливим внеском до історії українського національно-визвольного руху 1940-х–1950-х років на теренах Волині. Праця є самостійним завершеним науковим дослідженням, в якому розглядаються проблеми, що мають важливе методологічне і пізнавальне значення.

За актуальністю, науковою новизною, практичною цінністю, обґрунтованістю висновків, змістом і оформленням робота Пінчук Людмили Вікторівни «Український національно-визвольний рух на Волині у 1941 р. – середині 1950-х рр. (на матеріалах Камінь-Каширського району)» цілком відповідає вимогам, що зазначено у Наказі МОН України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними згідно з Наказом МОН України від 31.05.2019 р. № 759) щодо оформлення дисертації, а також у п. 5-8 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, які висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії, а її авторка Пінчук Людмила Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 03 Гуманітарні науки зі спеціальності 032 Історія та археологія.

Офіційний опонент:

кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янука»
«12» травня 2023 р.

В. І. Старжець

В. І. Старжець

*Підпис В. І. Старжеця завідувачу
кафедрою історичних наук
Приватного вищого навчального закладу
«Міжнародний економіко-гуманітарний
університет імені
академіка Степана Дем'янука»
М. С. Шабаріна*